

Mitä huipulta näkyy?

Kantola, Anu & Kuusela, Hanna (2019). *Huipputuloiset*. Suomen rikkain promille. Vastapaino. 360 sivua.

HUIPPUTULOISET-teos sai alkusyksystä aikaan poikkeuksellisen julkisen keskustelun. Vauraiden ajattelu kiinnostaa toki. Yllättävää oli se, että keskusteluun nousivat myös metodologiset kysymykset laadullisen ja määrällisen tutkimuksen eroista. Niin maallikot kuin asiantuntijatkin arvioivat tutkimuksen luotettavuutta. Jälkimmäisessä nostettiin esiin vielä sukupuoli: kriittisten äänen mukaan naisten tekemä tutkimus katsottiin kelvolliseksi vasta sitten, kun mies niin sanoi.

Teos on muhkea monella tapaa, sivumäärältäänkin. Lukuisat taulukot ja liitteet kertovat tutkimusryhmän pikkutarkasta työstä ja pitkästä tutkimusprosessista. Kirjan aineisto on laaja: 90 haastattelua ja suuri määrä tausta-aineistoa, kuten tilastoja, lehtijuttuja ja verotietoja.

Kirja avaa näkymiä huipputuloisten arkeen ja piirtää esiin kuvan verkottuneesta eliitistä, jossa kaikki tuntevat toisensa: poliittiselle päätäjälle löytyy kyllä kännykkänumero. Suuria paljastuksia ei silti ole tarjolla. Eikä tarvitsekaan, sillä se ei ole teoksen tehtävä. Tarkoitus on – laadullisen tutkimuksen keinoin – luoda kuvausta vauraiden suomalaisten mielenmaisemista.

PROMILLEN JOUKKO JA VAURAUDEN KESKITTYMINEN

Teos etenee napakasti. Alusta alkaen lukijaa viedään numeroiden,

tilastojen, eurojen ja monien muiden vaurauden mittaamista koskevien asioiden äärelle. Ensin selvitetään, ketä ja mitä rikkain promille tarkoittaa: heitä on 4 745, useimmat keski-ikäisiä tai sitä vanhempia, suomalaistaustaisia miehiä.

Vuonna 2016 suurituloisimpaan promilleen kuuluvat tienasivat keskimäärin 684 000 euroa, kun suomalaisen keskivertovuositulot ovat 31 000 euroa. Muista tulonsaajista promille poikkeaa sitenkin, että useimmat heistä elävät vailla palkkatuloja. Vuokra-, korko-, osinko- ja muut pääomatulot ovat heille tärkein tulolähde.

Vauraus näyttää keskittyvän yhä tiukemmin pienelle joukolle, ja tulohuippu on kivunnut omille askelmilleen. Rikkaiden joukossa tulot lähtivät nousuun 1990-luvun lopulla. Ero muihin tuloryhmiin kasvoi; vuosina 1990–2007 ylimmän prosentin tulot liki kolminkertaistuivat.

Tulojen määrä, joka nostaa rikkaan rikkaimpien joukkoon, on kohonnut. Vuonna 1995 promillen eliittiin pääsi 180 000 euron vuosituloilla, vuonna 2014 vaadittiin 340 000 euroa. Promillen suurituloisin siivu, viiden prosentin ryhmä, tienasi vuodessa noin 1,8 miljoonaa euroa. Heitä oli vuonna 2016 noin 240 henkilöä.

PERIJÄT, JOHTAJAT JA YRITTÄJÄT

Kirjassa on kaksi osaa: ensimmäisessä tarkastellaan promillen

identiteettejä ja kulttuureja, toisessa yhteiskuntaa. Jäsennys on selkeä ja lukijaystävällinen. Selkeyttä tuo myös se, että läpi teoksen puhutaan kolmesta eri ryhmästä, joihin noin 4 000 suurituloisinta jakautuvat: perijöitä on 800, johtajia 1 500 ja yrittäjiä 650 henkilöä. Haastatellut edustavat ryhmiä tasaisesti, jokaisesta on mukana noin 30 henkilöä.

Perijöiden ryhmä on kiinnostavin. Ensinnäkin he ovat promillen suurituloisimpia ja toiseksi joukossa vilahtelee tuttuja sukunimiä. Tekijät kuitenkin painottavat, että perijöiden joukko on kirjava: ammatit vaihtelevat hallitusten puheenjohtajista ja toimitusjohtajista taitelijoihin; sukuvauraus voi olla 1800-luvun lopulta tai vasta parin sukupolven takaa.

Yrittäjät tienaa liki yhtä hyvin kuin perijät. Heidän omaisuusensa on voinut syntyä hetkessä etenkin exitin kautta eli myymällä oma yritys. Ammattijohtajat edustavat puolestaan palkansaajia, ja heidän käsissään on paljon

LAADULLISEN TUTKIMUKSEN KEINAIN KUVATAAN VAURAIEN SUOMALAISTEN MIELENMAISEMIA.

taloudellista ja yhteiskunnallista päätäntävaltaa.

PATRUUNAN TEHTAASTA HOLDING-YRITYKSEEN

Kaltaiselleni taloushistoriaa huonosti tuntevalle lukijalle perijöitä esittelevä luku oli silmiä avaava. Kirjoittajat käyvät tiiviisti läpi suuret muutokset: feodalismien ja sääty-yhteiskunnan purkautumisen 1700-luvun lopulla, 1800-luvun perhekapitalismin ja taloudellisten dynastioiden synnyn, Suomen teollistumisen ja aateliin kuuluneiden siirtymisen liike-elämään.

Moni tutuksi tullut vauras suku aloitti yritystoiminnan juuri 1800–1900-lukujen taitteessa: Hartwall, Paulig, Herlin, Fazer, Ahlström, Serlachius. Useat yritykset ja niiden perustajat kuitenkin painuivat unholaan yritystoiminnan hiipuessä. Vielä nykyäänkin, haastatteluissa, perijät painottavat vaurauden haurautta.

”Sun pitäisi saada ne kasvaamaan jollain tavalla, ja sen jälkeen antaa niitä eteenpäin” omille jälkeläisille, eräs perijä tiivistää. Omaisuus on heidän käsissään vain väliaikaisesti, lainana. Perijät painottavat, kuinka tärkeää on tehdä töitä niin sukuyrityksen eteen kuin palvella Suomea ja kannatella kansakuntaa, kuten tuottaa työpaikkoja.

Kirjoittajat huomauttavat piikkäästi, että patruuna-asetus kuitenkin katoaa, kun puhe kääntyy kilpailukykyyn ja tuotto-odotuksiin. Ulkomaille siirtymistä ja sijoittamista pidetään tällöin perusteltuna ja vastuullisena yrityksen hoitamisena. Moni yritys on muuttunut patruunoiden ajoista aivan toiseksi: esimerkiksi Hartwallin suvun juomatehtaasta on tullut sijoitusyhtiö.

Hämmästyin, kuinka tuore ajatus omistajien vaurastuttaminen on. Suomalaiset perheyrietykset olivat pitkään kitsaita osingonmaksajia. Nykyisiin rahavirtoihin ja omistamiseen täytyy oppia, ja perijät koulutetaan tehtäviinsä. *Family officet* ja *business academyt* auttavat eritoten heitä, jotka eivät hakeudu Hankeniin. Ällistystä herätti myös se, että eräs isä oli perustanut lastensa kanssa yhtiön, jonka avulla nuoret voivat harjoitella tulevaa varten. Jo kymmenvuotiaille voidaan siirtää omaisuutta, miljooniakin, jotta he oppivat taloustaitoja ja vastuunkantoa.

”SUOMI ON TASA-ARVOINEN”

Vasta 1900-luvun alussa syntyi tarve ammattijohtajille, kun teollisuuspatruunat siirtyivät yrityksissä sivummalle. Sotien jälkeen generalistijohtajat vakiinnuttivat asemansa, mitä tukivat johtamiskoulutukset, oppaat ja konsultit.

Odotetusti johtajat puhuvat haastatteluissaan pitkistä päivistä ja kovasta työmoraalista. Ulkoiset merkit ovat vaatimattomia: haastatteluja tehdään tavallisissa neuvotteluhuoneissa, kahvi juodaan pahvimukeista. Johtajat uskovat käsittämättömän vakaasti tasarvoon, ja kysyttäessä he liki säännönmukaisesti kieltävät suomalaisten jakautumisen eriarvoisiin luokkiin. Jakautuminen on vain hienoista hifistelyä elintavoissa.

Sävy muuttuu sosiaaliturvasta puhuttaessa: puolet kansasta laiskottelee tukien turvin. Suomi on holhousvaltio, jossa itsestä ei tarvitse ottaa vastuuta. Sosiaaliturva passivoi, huono-osaisuus selittyy laiskuudella ja aloitekyvyn puutteella. Julkinen sektori on paisunut valtavaksi – toisin kuin tilastot kertovat.

Passiivisuuden vastakohtana seisovat 2000-luvun sankarit, yrittäjät. He jakavat ihmiset tuottaviin ja tuottamattomiin. Suomen ongelma ovat sosiaalipummit ja työntekijät, ja työntekijät taas ovat liian vaativia.

Kaikkia ryhmiä yhdistää ammattiyhdistysliikkeen ankara kritiikki. Liitot tuottavat ”jäykkyyttä”, muun muassa hankaloittavat irtisanomisia. Yhteistä ovat myös synkät arviot demokratian tilasta ja tulevaisuudesta. Vaalit tuottavat moniäänisyyttä, joka on pulma. Tarvittaisiin vahva johtaja, joka selvittäisi erilaisten intressien aiheuttaman sotkun.

PATRUUNA-ASENNE KATOAA, KUN PUHE KÄÄNTYY KILPAILUKYKYYN.

HARVINAISLAATUISTA TIETOA TARJOLLA

Teos on kirjoitettu erinomaisesti. Kieli on sujuvaa ja jouhevaa, enkä huomannut yhtään kirjoitusvirhetä. Lukijan mielenkiinto pysyy yllä: teos etenee ripeästi eikä detaljeihin jäädä roikkumaan. Paikoin jäinkin pohtimaan jonkin yksittäisen sanan merkitystä haastateltavan lausumassa. Tällöin olisin kaivannut kirjoittajien kommentteja ajatuksiini.

Huipputuloiset on ehdottoman suositeltava teos kaikille aikuis-kasvatustieteilijöille, jotka ovat kiinnostuneita yhteiskunnallisista hierarkioista, taloudellisesta epä-tasa-arvosta tai ylipäätään siitä, millainen yhteiskunta tämän päivän Suomi on. Yllättävänkin avoimiksi heittäytyneet haastateltavat kertovat maailmasta, johon muilla ei ole pääsyä. Samalla he osoittavat oman tietämättömyytensä monien ”tavallisten suomalaisten” elämästä.

Teoksen avaamaan maisemaan kannattaa kurkistaa, avoimin mielin. Miltä näyttää huipulta katsottuna hyvinvointivaltion tulevaisuus, elämässä pärjääminen tai vaikkapa suhde rahaan ja valtaan? Suosittelen lukemaan teosta etnografian silmin: uteliaana, kyselevänä ja kummastelevana, kriittistä mieltä unohtamatta.

ERJA LAAKKONEN

KT, FM, yliopistonlehtori,
Itä-Suomen yliopisto

Tilaa EAEAn uutiskirje,

niin saat tietoa eurooppalaisesta aikuis-koulutuksesta kuusi kertaa vuodessa. EAEA on vapaan sivistystyön äänitorvi Euroopassa.

eepurl.com/dJkvyf

EUROPEAN ASSOCIATION FOR
THE EDUCATION OF ADULTS